

Tomasz Balbus

Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Legnicy (maj-grudzień 1945 r.). Struktura, kadry, działalność

Prolog

Legnica (niem. Liegnitz) została zdobyta przez jednostki sowieckie 3. Armii Pancерnej i 6. Armii w godzinach wieczornych 9 lutego 1945 r. Wycofujący się na zachód garnizon niemiecki, chcąc wyrwać się ze zbliżającego się okrążenia, nie stawiał w samym mieście większego oporu¹. Następnego dnia oddziały sowieckie likwidowały już tylko pojedyncze punkty ogniowe i zagubione wśród palących się kamienic grupy maruderów Wehrmachtu i Volkssturmu. Po zdobyciu miasta żołnierze Armii Czerwonej (ACz) przystąpili do systematycznego plądrowania i palenia zabudowy miejskiej, mordów oraz zorganizowanego wywozu urządzeń przemysłowych z zakładów pracy². Wówczas to, jak również przez następne kilkanaście miesięcy, zniszczeniu uległo wiele kamienic i zabytków, zarówno w centrum miasta, jak i na jego obrzeżach. „Relacje mówią o celowym podpaleniu latem [1945 r.] Zamku; dopalał się do późnej jesieni [...]. Wzniesiono liczne pożary, których nie miał kto i czym gasić. Na dodatek brakowało też wody. Dużo zniszczeń dokonano 1 i 9 maja 1945 r., kiedy to spłonęło wiele budynków w Rynku i na ulicach przyległych, jak: Śródkowa, Złotoryjska, Jaworzyńska, Grodzka, Wrocławska, Brukowa, pl. Słowiański. Można powiedzieć, że spłonęło całe centrum Starego Miasta [...]. Liczne pożary w mieście i powiecie wybuchały także w następnych miesiącach. Grasuujące pijane grupy wojskowych wzniesiały pożary nie tylko przypadkowo, lecz po zrabowaniu cenniejszych rzeczy celowo oblewały budynki benzyną i podpalały. Po tym impecie pożarowym pożary wybuchały także w następnych miesiącach, szczególnie we wrześniu 1945 r. (17 pożarów)” – napisał Zygmunt Szkurlatowski³. Przy skromnym wyposażeniu w sprzęt wiele z legnickich kamienic zawdzięcza przetrwanie tego

¹ B. Dolata, *Wyzwolenie Dolnego Śląska w 1945 roku*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1985, s. 57–58.

² Z. Szkurlatowski, *W powojennej Legnicy* [w:] *Legnica. Zarys monografii miasta*, red. S. Dąbrowski, Wrocław – Legnica 1998, s. 411; K.J. Kostrzanowski, *Partie polityczne, organizacje młodzieżowe i społeczne, administracja i samorząd w latach 1945–1989* [w:] *Legnica...*, s. 606–607.

³ Z. Szkurlatowski, *op. cit.*, s. 406–410; F. Biały, *Lata drugiej wojny światowej* [w:] *Legnica...*, s. 386–385. Por. T. Balbus, *Zdobywcy. Obraz Rosjanina w latach 1945–1947 w świetle sprawozdań i raportów Okręgu Wrocławskiego WiN. Wybór materiałów*, „Orzeł Biały” [Kraków] 1996, nr 6–7 (57–58), s. 10–14.

okresu hekatomby miasta strażakom i ochotnikom ratującym palone i wysadzone w powietrze zabudowania, zarówno Niemcom, jak i Polakom.

Po zakończeniu działań wojennych w Europie – które, niestety, nie przyniosło Polsce niepodległości – i rozwiązaniu struktury poszczególnych frontów Legnica na prawie pół wieku stała się siedzibą sztabu, jednostek bojowych oraz służb wywiadu i kontrwywiadu⁴ Północnej Grupy Wojsk Armii Sowieckiej (PGWAS)⁵. Od tego czasu sowieccy „czekiści”, szczególnie z kontrwywiadu wojskowego, utrzymali regularne kontakty z funkcjonariuszami bezpieki na Dolnym Śląsku, w tym z Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) w Legnicy i Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) we Wrocławiu. Na czele PGWAS stanął, rezydujący ze sztabem w Legnicy, sowiecki marszałek Konstanty Rokossowski, niedługo potem naczelny dowódca „ludowego” wojska⁶. Ten, jak pisał swego czasu w języku peerelowskiej nowomowy Bolesław Dolata, „wielki żołnierz i komunista, żarliwy patriota i internacjonalista, marszałek dwóch narodów – polskiego i radzieckiego [...] służący pomocą pionierom młodej władzy”, został także honorowym obywatelem miasta⁷, a od 1978 r. miał w Legnicy swój pomnik. Grupa Północna wojsk Armii Czerwonej wraz z Grupą Centralną (Austria), Południową (Bułgaria, Rumunia, Węgry) i Niemiecką (późniejsze NRD) miały stać się na straży interesów sowieckich w Europie Środkowo-Wschodniej oraz stanowić pozycje wyjściowe do planowanej inwazji zbrojnej na Europę Zachodnią. Jednostki sowieckie okupowały ziemię legnicką do 1993 r.⁸ Dłużej niż działało tam UB/SB.

1. Organizacja jednostki, pierwsze kadry

PUBP w Legnicy organizowali od pierwszych dni maja 1945 r. przy ul. Długiej (obok tymczasowej siedziby przeniesionego z Wrocławia WUBP⁹) funkcjonariusze delegowani jeszcze z Kątów Wrocławskich (pierwsze m.p. Grupy Operacyjnej MBP na Okręg Dolnego Śląska)¹⁰.

⁴ Zob. również: AIPN Wr, 0148/903, *Profilaktyka kontrwywiadowcza w Armii Radzieckiej*, Warszawa 1988. Opracowanie zbiorowe 5 funkcjonariuszy WSW PRL przeszkolonych w Akademii KGB w Moskwie: kpt. Marka Wysokowicza, płk. dypl. Zbigniewa Sawickiego, płk. dr. Aleksandra Brylonka, ppor. Jana Haryszyna, mjr. Andrzeja Domagalskiego.

⁵ Jednocześnie od maja do września 1945 r. w mieście tym znajdowała się tymczasowa siedziba KW MO, a następnie od sierpnia również grupy Urzędu Pełnomocnika rządu warszawskiego na okręg administracyjny Dolnego Śląska.

⁶ Z. Szkurlatowski, *op. cit.*, s. 416.

⁷ B. Dolata, *op. cit.*, s. 58–59.

⁸ K.J. Kostrzanowski, *op. cit.*, s. 606 i n.

⁹ Szerzej: T. Balbus, *Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego we Wrocławiu w okresie maj – grudzień 1945 r. na tle sytuacji na Dolnym Śląsku (geneza, kadry, kierunki działalności)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 2/4, s. 29–40; *idem*, *Urząd Bezpieczeństwa we Wrocławiu 1945–1956* [w:] *Twarze wrocławskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu i Służby Bezpieczeństwa. Informator personalny*, red. T. Balbus, P. Piotrowski, K. Szwaagrzyk, Wrocław 2006, s. 10–20.

¹⁰ AIPN Wr, 054/663, Organizacja jednostek MO i UB w woj. wrocławskim w 1945; 054/655, Relacje ustne, wypisy z listy płac, rozkazy personalne z teczek pracowników UB na Dolnym Śląsku za 1945, k. 4.

Byli to: Stanisław Chruściński (pochodzący z Ostrowca)¹¹, Tadeusz Rudnicki (z Sosnowca)¹², Stefan Salwa (z Kielc)¹³, Tadeusz Kocik (z Rembelic Królewskich k. Częstochowy)¹⁴, Tadeusz Kotowicz (również z Rembelic)¹⁵ oraz PPR-owiec Michał Soliński (z Sierzawy k. Iłży)¹⁶. Pierwsze przyjęcia do PUBP w Legnicy zostały formalnie uregulowane rozkazem personalnym nr 15 kierownika WUBP we Wrocławiu mjr. Stanisława Imiołka z 31 lipca 1945¹⁷. Jako jedni z pierwszych (do końca czerwca 1945 r.), oprócz ww., zatrudnieni zostali w jednostce legnickiej: Zygmunt Adamiec, Bronisław Baran, Eugeniusz Błaszczyk, Tadeusz Brodowicz, Tadeusz Gargas, Stanisław Kowalczyk, Edward Marciniak, Franciszka Paulus, Ryszard Pietrzyk, Jan Biegun, Czesław Jędrysiak, Henryk Mżyk oraz Michał Świdorski¹⁸.

Nieznany z nazwiska pozostaje dotychczas działający przy jednostce „sowieтник”¹⁹. W grudniu 1945 r. w raportach funkcjonariusze PUBP określali go jako „nasz doradca, major rosyjski”²⁰. Funkcję kierowników jednostki pełnili kolejno Stanisław Chruściński (maj – listopad 1945²¹) oraz Józef Wojciechowski (od listopada 1945)²², zastępcy – chor.

¹¹ AIPN Wr, 054/1215, Dokumentacja dotycząca kadry kierowniczej UB/SB i MO na Dolnym Śląsku, k. 13.

¹² AIPN Wr, Wypisy z centralnej kartoteki funkcjonariuszy UB i MO w Warszawie.

¹³ AIPN Wr, 057/484, Akta osobowe S. Salwy.

¹⁴ AIPN Wr, 058/487, Akta osobowe T. Kocika.

¹⁵ AIPN Wr, 059/4210, Akta osobowe T. Kotowicza.

¹⁶ AIPN Wr, 054/663, Organizacja jednostek MO i UB w woj. wrocławskim w 1945; AIPN Po, 3751/V, Akta osobowe M. Solińskiego, k. 4.

¹⁷ AIPN Wr, 158/1, Rozkaz personalny kierownika WUBP we Wrocławiu z 15 VII 1945, k. 168.

¹⁸ AIPN Wr, 158/1–2, Rozkazy personalne kierownika WUBP we Wrocławiu 1945–1946, *passim*.

¹⁹ Na temat wpływów sowieckich w UB oraz działalności NKWD/MWD zob. m.in.: Z. Nawrocki, *Zamiast wolności. UB na Rzeszowszczyźnie 1944–1949*, Rzeszów 1998; A. Paczkowski, *Polski aparat bezpieczeństwa jako wpływ kanałów radzieckich [w:] Elity władzy w Polsce a struktura społeczna w latach 1944–1956*, red. P. Wójcik, Warszawa 1992; M. Korcuć, „Kujbyszewiacy” – awangarda UB, „Arcana” 2002, nr 4–5, s. 74–95; K. Kersten, *Między wyzwoleniem a zniewoleniem. Polska 1944–1956*, Londyn 1993; *Polska – ZSRR. Struktury podległości. Dokumenty WKP(b) 1944–1949*, oprac. G.A. Bordiugow i in., Warszawa 1995; *Protokoły posiedzeń Biura Politycznego KC PPR 1944–1945*, oprac. A. Kochański, Warszawa 1992; *Protokół obrad KC PPR w maju 1945*, oprac. A. Kochański, Warszawa 1992; *Teczka specjalna J.W. Stalina. Raporty NKWD z Polski 1944–1956*, oprac. A. Cariewskaja i in., Warszawa 1998; P. Kołakowski, *NKWD i GRU na ziemiach polskich 1939–1945*, Warszawa 2002; A. Chmielarz, *Działania 64 dywizji Wojsk Wewnętrznych NKWD przeciwko polskiemu podziemiu [w:] Wojna domowa czy nowa okupacja? Polska po roku 1944*, red. A. Ajnenkiel, Wrocław – Warszawa – Kraków 1998, s. 73–81; Z. Błażyński, *Mówi Józef Światło. Za kulisami bezpieki i partii 1940–1955*. Słowo wstępne J. Nowak-Jeziorański, Londyn 1985; „Zwyczajny resort”. *Ludzie i metody „bezpieki” 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2004; A. Dudek, A. Paczkowski, *Poland [w:] A Handbook of the Communist Security Apparatus in East Central Europe 1944–1989*, Warsaw 2005; F. Gryciuk, P. Matusak, *Represje NKWD wobec żołnierzy podziemnego Państwa Polskiego w latach 1944–45. Wybór źródeł*, Siedlce 1995, t. 1–2; K. Szwagrzyk, *Oficerowie sowieccy w strukturach wymiaru sprawiedliwości Wojska Polskiego*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2005, nr 1/2, s. 9–23.

²⁰ AIPN Wr, 053/286, Raport kierownika Sekcji II PUBP w Legnicy z 25 XII 1945, k. 325–327. Por.: D. Węgrzyn, *Wytyczne do pracy operacyjnej Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Częstochowie z 1945 r.*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1/1, s. 165–185; Z. Nawrocki, *Wspomnienia Jana Gorlińskiego, pierwszego szefa PUBP w Mielcu (wrzesień 1944–maj 1945)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1/1, s. 361–410.

²¹ Przeniesiony do dyspozycji WUBP w Poznaniu.

²² Józef Wojciechowski sygnował już sprawozdanie sekcyjne datowane 29 XI 1945. Zob. AIPN Wr, 053/386, Raport dekadowy kierownika Sekcji I PUBP w Legnicy za okres 15–25 XI 1945, k. 301–303.

Kazimierz Kisiel (5 IX 1945²³ – 1 II 1946²⁴)²⁵. Maszynistkami były Janina Praga oraz Wiktoria Frycówna, księgową Halina Modrakowska²⁶. Wg stanu z listopada 1945 r. funkcje kierowników sekcji pełnili: Janusz Herniak (Sekcja I), Tadeusz Kreczmar (Sekcja II), Michał Krakowiak (Sekcja IV²⁷), Tadeusz Gargas (Sekcja V), Stanisław Mazur (Sekcja Walki z Bandytyzmem), Stanisław Hołdak (Sekcja VI), Józef Tomczak (Sekcja VII) i Ryszard Pietrzyk (Sekcja VIII). Opiekę medyczną nad funkcjonariuszami legnickiej bezpieki sprawowali Dominik Mrozowski i Maria Pruszyńska, a od 1946 r. Abraham Norkin. Za sprawy gospodarcze odpowiadała w tym okresie Zofia Herson i Janina Cichoń (magazyn), za porządek w budynku Tadeusz Rudnicki, za bezpieczeństwo gmachu Stefan Drozd, Florian Kulacha oraz Teodor Uchman. Sprawami kadrowymi zajmowała się Janina Praga, daktyloskopią Jan Łągiewka. Przez ponad miesiąc (10 września – 13 października) szoferem był Jan Procyk²⁸ (wcześniej woźnicą był Józef Piasecki)²⁹.

Organizator i pierwszy kierownik PUBP, Stanisław Chruściński, urodził się 12 października 1899 r. w Ostrowcu k. Opatowa. Od stycznia 1945 r. był kierownikiem bezpieki w Radomiu, w kwietniu 1945 r. został funkcjonariuszem Grupy Operacyjnej MBP na Okręg Dolnego Śląska³⁰. Jego zastępca, Kazimierz Kisiel, urodził się 12 czerwca 1924 r. w Zawierciu, tam wstąpił do bezpieki, od marca 1945 był słuchaczem Centralnej Szkoły Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Łodzi, od maja tr. organizatorem i pierwszym kierownikiem PUBP w Strzelinie. Następnie od 1946 r. służył jako referent w jednostce powiatowej w Sycowie, Miliczu i Jaworze, w lutym 1947 r. został nagrodzony za „sumienną i gorliwą pracę przedwyborczą” (czyli udział w fałszowaniu wyborów do sejmu). W 1950 r., w związku z utworzeniem nowego województwa, przeszedł do służby w WUBP w Opolu, skąd trzy lata później został zwolniony dyscyplinarnie w związku z toczącą się sprawą karną.

Drugi kierownik jednostki legnickiej, pełniący tę funkcję od listopada 1945 r., Józef Wojciechowski, pochodził z Kozubowa k. Kielc. Od drugiej dekady czerwca 1944 r. był bojówkarzem efemerycznej 1. Brygady Partyzanckiej Armii Ludowej (AL) Ziemi Krakowskiej im. Bartosza Głowackiego. 25 sierpnia 1944 r. w okolicach Stopnicy przeszedł z tym oddziałem linię frontu, przedostając się na stronę sowiecką. Jednostki wojskowe ACz przetransportowały następnie bojówkarzy AL do Rzeszowa. Tam wstąpił do WUBP. W październiku 1944 r. uczestniczył w odparciu ataku oddziałów Podokręgu Rzeszów AK dowodzonych przez inspektora rzeszowskiego mjr. Łukasza Ciepłińskiego „Pługa”

²³ Przeniesiony z funkcji kierownika PUBP w Strzelinie.

²⁴ Przeniesiony na stanowisko starszego referenta PUBP w Złotorii (AIPN, 0990/2–5, Rozkazy personalne ministra MBP 1945–1946).

²⁵ AIPN Wr, Wypisy z centralnej kartoteki funkcjonariuszy UB i MO w Warszawie. Por.: K. Szwagrzyk, *Województwo wrocławskie [w:] Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, t. 1: 1944–1956, s. 485.

²⁶ AIPN Wr, 158/1, Rozkazy personalne kierownika WUBP we Wrocławiu z 15 VII i 20 X 1945, k. 114, 168.

²⁷ Ze względu na braki kadrowe nieobsadzona pozostawała funkcja kierownika Sekcji III.

²⁸ AIPN Wr, 198/1–2, t. VII, Listy płac PUBP Legnica 1945–1947, *passim*.

²⁹ AIPN Wr, 158/1, Rozkaz personalny kierownika WUBP we Wrocławiu z 15 VII 1945, k. 168.

³⁰ AIPN Wr, Wypisy z centralnej kartoteki funkcjonariuszy UB i MO w Warszawie.

na więzienie na Zamku, gdzie przetrzymywani byli aresztowani przez NKWD i UB żołnierze podziemia niepodległościowego. „Ulica Zamkowa (siedziba KW MO i więzienie) otoczona przez bandytów. Otrzymujemy rozkaz: grupami przedostać się na Zamkową i odeprzeć atak. W walkach ulicznych nie mamy doświadczenia. Skradamy się wzdłuż murów, szybkimi susami przeskakujemy jezdnię. Udaje się nam złapać »języka«. Znamy już hasło i odzew bandytów: »bagnet-bron!». Nasza pomoc przychodzi w porę. Po dramatycznej walce atak bandytów odparty. Na ulicach pozostają tylko kałuże krwi” – zapisał potem we wspomnieniach wysłanych na „konkurs” do MSW³¹. 12 stycznia 1945 r. Wojciechowski został przydzielony do Grupy Operacyjnej MBP mjr. Stanisława Imiołka, przeznaczonej do organizacji WUBP w Krakowie. W Krakowie – jak pisał – uczestniczył również w walkach „z reakcyjnym podziemiem” i „bandami”. Był też absolwentem pierwszego kursu CS MBP w Łodzi. Od czerwca 1945 r. organizował PUBP w Zgorzelcu, pełniąc jednocześnie do grudnia 1945 r. funkcję pierwszego kierownika tej jednostki³². Po odejściu z funkcji szefa bezpieczeństwa w Legnicy był szefem PUBP w Bystrzycy Kłodzkiej, skąd karnie (za torturowanie więźniów) został przeniesiony na stanowisko szefa jednostki powiatowej w Środzie Śląskiej, a następnie szefa PUBP w Górze Śląskiej. Od 1956 r. służył w KdsBP/MSW w Warszawie. Od czerwca do września 1956 r. został oddelegowany do pracy operacyjnej związanej z rozpracowywaniem uczestników robotniczego powstania w Poznaniu. W 1968 r. delegowany był do pacyfikowanej przez siły zbrojne Układu Warszawskiego Czechosłowacji, a w Grudniu ‘70 działał na „zbuntowanym” Wybrzeżu. „O latach siedemdziesiątych – pisał w 1984 r. – nie mam żadnych wspomnień. Nadeszły te osiemdziesiąte, należało już myśleć o zasłużonym odpoczynku i oto zaczęło się jakby od nowa, o czym mi się nawet nie śniło, znowu kontrewolucja. Oczywiście jak zawsze jestem w pierwszych szeregach, na bezpośrednim styku z rzeczywistą kontrewolucją. Walka trwa. Z jej pozostałościami organa bezpieczeństwa będą się borykać długo, młodzi moi koledzy dosłużą się chyba rent”³³...

Komórka PPR powstała przy PUBP w Legnicy w lipcu 1945 r. Funkcję sekretarza objął Stefan Salwa (z pionu do walki z „bandami”)³⁴. Wspierając działania UB i NKWD w terenie siatkę komunistyczną organizowali natomiast od początków maja Antoni Galiński i Mieczysław Nowak. W listopadzie tr. struktury partyjne liczyć miały w obwodzie legnickim 150 członków, w styczniu 1946 r. – 215³⁵. Organizowany od lipca 1945 r. Związek Walki Młodych (ZWM) liczył w styczniu 1946 r. tr. 5 kół. „Z powodu obecności

³¹ AIPN Wr, 054/515, sygnatura, Tamte dni. Wspomnienie płk. J. Wojciechowskiego z lat 1945–1985 na konkurs MSW, mps, 1984, k. 9.

³² AIPN Wr, 054/1215, Dokumentacja dotycząca kadry kierowniczej UB/SB i MO na Dolnym Śląsku, k. 31; AIPN Wr, 054/663, Organizacja jednostek MO i UB w woj. wrocławskim w 1945, k. 6; AIPN Wr, 282/969, Zestawienie faktów wrogiej działalności na Dolnym Śląsku za lata 1945–1960, mps, 1964, k. 26.

³³ AIPN Wr, 054/515, sygnatura, Tamte dni..., k. 27.

³⁴ AIPN Wr, 053/1, Wykaz założonych komórek PPR w Urzędach Bezpieczeństwa Publicznego woj. wrocławskiego, k. 6.

³⁵ K.J. Kostrzanowski, *op. cit.*, s. 435.

dużej ilości wojska [sowieckiego] zabaw żadnych urządzić nie mogą, bo te nie obeszląby się bez rozlewu krwi i strzelaniny” – mówili na zebraniu odbywającym się na przełomie 1945/1946 r. we Wrocławiu młodzi komuniści przybyli z obwodu legnickiego³⁶.

2. Struktura, obsada personalna, place

Pierwsza struktura operacyjno-śledcza PUBP w Legnicy była terenowym odpowiednikiem pionowej organizacji Wydziału I WUBP we Wrocławiu:

- Sekcja I (denazyfikacyjna i kontrwywiadowcza) prowadziła działania operacyjne wobec byłych funkcjonariuszy i agentury niemieckich służb bezpieczeństwa oraz organizacji nazistowskich, w tym szczególnie osób z SS, SD i SA, Gestapo i Abwehry, żandarmerii polowej, kadr kierowniczych NSDAP, sądownictwa i prokuratur, kierowników urzędów pracy, aktywistów Hitlerjugend, Związku Niemieckich Kobiet, Blockleiterów, funkcjonariuszy oraz personelu pomocniczego obozów koncentracyjnych i obozów pracy, właścicieli rolnych znanych z szykan i represji wobec przymusowych robotników, volksdeutsche, członków – wymaginowanych najczęściej – Wehrwofu. W zakres kompetencji sekcji wchodziło również zwalczanie działalności wywiadowczej państw zachodnich, a także ujawnianie kierowanych do Polski kurierów różnych agend Rządu RP na Uchodźstwie w Londynie oraz wysłanników polskich ośrodków emigracyjnych (rozpracowanie tras przerzutowych, kurierskich).
- Sekcja II („nielegalnych organizacji”) prowadziła działania wobec polskich organizacji niepodległościowych (szczególnie byłych żołnierzy Armii Krajowej (AK) i konspiracji narodowej) oraz osiedlających się w regionie działaczy politycznych Polski Podziemnej (np. członków Delegatury Rządu).
- Sekcja III (administracyjno-polityczna) prowadziła działania wobec lokalnych przedstawicieli administracji rządu warszawskiego, oficjalnie działających partii politycznych (w tym również komunistycznej), niemieckich komitetów antyfaszystowskich i komórek Komunistycznej Partii Niemiec, administracji państwowej i samorządowej, nauczycieli (szkolnictwo średnie i powszechne), służby zdrowia (personel szpitali), sportowców i działaczy sportowych, dziennikarzy (redakcje gazet), organizacji społecznych i stowarzyszeń, duchowieństwa polskiego i niemieckiego (zarówno rzymskokatolickiego, jak ewangelickiego).
- Sekcja IV (gospodarcza) prowadziła działania wobec przedstawicieli grup ekonomicznych, organizowała inwigilację w uruchamianych zakładach przemysłowych (w tym rozpracowanie kadry kierowniczej i Straży Przemysłowej), zakładach przetwórczych i miejskich (np. wodociągi, elektrownie), sklepach i firmach handlowych.

³⁶ AIPN Wr, 054/674, Sprawozdanie z pierwszej Konferencji Wojewódzkiej ZWM Dolnego Śląska odbytej 25–26 I 1946 we Wrocławiu, k. 25.

- Sekcja V (polityczna) prowadziła działania wobec przedstawicieli administracji (zarządy miejskie, starostwa), również członków oficjalnie działających partii politycznych, transportów osiedleńczych, przedstawicieli urzędów ziemskich i ośrodków rolniczych. Organizowała także sieci agenturalne w szpitalach i spółdzielniach „Społem”.
- Samodzielna Sekcja ds. Walki z Bandytyzmem (i Dywersją) przeznaczona była do zwalczania oddziałów partyzanckich oraz grup zbrojnych, zarówno tych o charakterze niepodległościowym, jak i czysto kryminalnym. W zakres jej kompetencji wchodziło również ściganie osób zbiegłych ze służby w komunistycznym aparacie represji (w tym zbiegów z UB i MO).
- Sekcja VI (komunikacyjno-łącznościowa) prowadziła działania w urzędach pocztowych i telegraficznych, centralach telefonicznych, w biurach PKS, PKP i SOK, a także miała „zabezpieczać” transport kolejowy, wodny i drogowy.
- Sekcja VII (obserwacyjno-wywiadowcza) prowadziła czynności zlecane przez inne sekcje operacyjne. Zakres jej działań obejmował obserwację zewnętrzną, wywiady środowiskowe (w tym na temat postaw politycznych i stosunku do komunistów), poszukiwania oraz identyfikację, zasadzki domowe, tajne areszty.
- Sekcja VIII (śledcza) prowadziła dochodzenia wobec osób aresztowanych, przygotowywała akty oskarżenia i przekazywała sprawy do prokuratur. Zakres jej kompetencji obejmował również, w ramach tzw. akcji repolonizacyjnej, opiniowanie wniosków osób chcących przyjąć obywatelstwo polskie.

Komórka personalna zajmowała się kwalifikowaniem kandydatów do służby w UB, szczegółowym sprawdzaniem ich przeszłości oraz prowadziła wewnętrzne działania kontrwywiadowcze. Wśród innych komórek PUBP należy tutaj wymienić również archiwum, kartoteki, pracownię fotograficzną, pocztę specjalną oraz cenzurę. W październiku 1945 r. stan kadrowy legnickiej jednostki UB wynosił 85 funkcjonariuszy, w listopadzie – 93, w grudniu – 73, w styczniu i lutym 1946 r. – 77³⁷. Obsadę kadrową z końca 1945 r. ukazuje tabela 1.

Tabela 1. Kadry PUBP w Legnicy w grudniu 1945 r.

Lp.	Funkcja	Imię i nazwisko
(1)	(2)	(3)
1	kierownik	Józef Wojciechowski
2	personalny	Janina Praga
3	kierownik gospodarczy	Zofia Herson
4	pracownik kartoteki	Jadwiga Szczypior
5	starszy referent	Tadeusz Kuczman
6	starszy referent	Janusz Hennik
7	starszy referent	Mieczysław Chmiel
8.	starszy referent	Michał Krakowiak

³⁷ AIPN Wr, 198/1, t. VII, Listy płac PUBP Legnica 1945–1947; AIPN Wr, 054/655, Relacje ustne, wypisy z listy płac, rozkazy personalne z teczek pracowników UB na Dolnym Śląsku za 1945 r., k. 46.

Struktury

(1)	(2)	(3)
9	starszy referent	Antoni Krzyżanowski
10	starszy referent	Stefan Salwa
11	starszy referent	Kazimierz Kisiel
12	starszy referent	Józef Tomczak
13	referent	Adolf Jędrzejewski
14	referent	Jerzy Sitko
15	referent	Stanisław Szczepaniak
16	referent	Jarosław Rudnik
17	referent	Henryk Isa
18	referent	Michał Zieliński
19	referent	Zygmunt Kominek
20	referent	Zdzisław Lindor
21	referent	Tadeusz Kotowicz
22	referent	Mieczysław Nowak
23	referent	Władysław Lupa
24	referent	Władysław Weis
25	referent	Tadeusz Łępa
26	referent	Zygmunt Jakubiak
27	referent gminny	Zygmunt Turek
28	referent gminny	Kazimierz Rogoziński
29	referent gminny	Marian Mżyk
30	referent gminny	Edward Marciniak
31	referent gminny	Marian Orman
32	referent gminny	Eugeniusz Błaszczak
33	referent gminny	Stefan Janczyk
34	referent gminny	Ryszard Dąbrowski
35	młodszy referent	Anna Waclawikówna
36	starszy oficer śledczy	Ryszard Pietrzyk
37	starszy oficer śledczy	Kazimierz Rokoszewski
38	oficer śledczy	Edward Podeszwiak
39	młodszy oficer śledczy	Władysław Grzelewski
40	dowódca warty	Florian Kulach
41	zastępca dowódcy warty	Tadeusz Uchman
42	komendant bloku	Tadeusz Rudnicki
43	wartownik	Czesław Jędrysiak
44	wartownik	Jan Żak
45	wartownik	Kazimierz Bazylak
46	wartownik	Eugeniusz Domagała
47	wartownik	Henryk Traszka
48	wartownik	Leon Tużyk
49	wartownik	Jan Jurczyk

Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Legnicy...

(1)	(2)	(3)
50	wartownik	Jan Jerzewski
51	wartownik	Kazimierz Kowalski
52	wartownik	Leon Kwiatkowski
53	wartownik	Stanisław Krzak
54	wartownik	Tadeusz Kocik
55	wartownik	Stefan Kozieł
56	wartownik	Stanisław Myślikowski
57	wartownik	Ignacy Ślusarek
58	wartownik	Wacław Sroczyński
59	wartownik	Stefan Taporowski
60	wartownik	Stanisław Ziętkowski
61	wartownik	Karol Żywicki
62	wartownik	Józef Piasecki
63	wartownik	Marian Strembicki
64	daktyloskop	Jan Łągiewka
65	maszynistka	Maria Piaga
66	maszynistka	Wiktora Fryc
67	pomoc biurowa	Jadwiga Borzych
68	kucharka	Katarzyna Jędrzejewska
69	pomoc kuchenna	Franz Pawlus
70	pomoc kuchenna	Barbara Dworak
71	sprzątaczką	Jadwiga Rzeszut
72	sprzątaczką	Antonina Żak
73	lekarz	Maria Pruszyńska

Źródło: AIPN Wr, 198/1, t. VII, Lista płac PUBP w Legnicy za grudzień 1945 r., k. 17–20.

Dzięki zachowaniu do dziś list płac jednostki z lat 1945–1947 znamy nie tylko pełną obsadę personalną PUBP w Legnicy z pierwszych lat funkcjonowania jednostki, ale również pobory, jakie otrzymywali wówczas funkcjonariusze i pracownicy kontraktowi (lekarz, sprzątaczką, kucharki, pomoce kuchenne). Pierwsza lista płac pochodzi z października 1945 r.³⁸ Kierownik legnickiej bezpieki zarabiał wówczas 2220 zł, w listopadzie i grudniu jego pobory wynosiły 2448 zł³⁹ (dla porównania zarobki kierownika WUBP we Wrocławiu od września do grudnia wynosiły 3944 zł⁴⁰). W grudniu 1945 r. wypłaty dla funkcjonariuszy i pracowników kontraktowych PUBP w Legnicy przedstawiały się następująco (w zł): zastępca kierownika jednostki – 2148; starszy referent pionu Walki z Bandytyzmem – 1731; kierownik gospodarczy – 1698; komendant bloku (budynku) – 1631; dowódca warty – 1431;

³⁸ AIPN Wr, 198/1, t. VII, Listy płac PUBP w Legnicy za październik 1945, k. 3–7.

³⁹ AIPN Wr, 198/1, t. VII, 9v, Listy płac PUBP w Legnicy za listopad – grudzień 1945, k. 17v. Była to średnia – adekwatna do poborów innych kierowników jednostek powiatowych UB na Dolnym Śląsku.

⁴⁰ AIPN Wr, 194/16, Lista płac WUBP za wrzesień 1945, k. 31.

starszy referent operacyjny⁴¹ – 1431; referent operacyjny – od 1287 do 1687; referent gminny – 1287; zastępca dowódcy warty – 1287; młodszy referent operacyjny – 1197; starszy oficer śledczy – 1431; oficer śledczy – 1287; daktyloskop – 1287; młodszy oficer śledczy – 1197; referent personalny – 1287; maszynistka – 1163; wartownik – od 981 do 1000; lekarz – 1000; pomoc biurowa – 937; pracownik kartoteki – 854; kucharka – 854; pomoc kuchenna – 682; sprzątaczką – 637⁴². Trzeba stwierdzić, iż – porównując listy płac jednostki legnickiej z wykazami poborów innych PUBP w okręgu administracyjnym Dolnego Śląska – zarobki zarówno kadry kierowniczej, jak i szeregowych funkcjonariuszy nie odbiegały tutaj od wynagrodzeń wypłacanych wówczas polskim „czekistom” w innych placówkach powiatowych.

3. Sieci agenturalne

Agentura PUBP w Legnicy była pozyskiwana wg datowanej na 13 lutego 1945 r. i obowiązującej do 1956 r. instrukcji sygnowanej przez gen. Stanisława Radkiewicza⁴³. W czerwcu 1945 r. kierownik WUBP mjr Stanisław Imiołek w związku, jak pisał do kierowników jednostek terenowych, „usprawnieniem się UB i wejściem naszych agentów we wszystkie dziedziny polityczne, jak i gospodarcze”, polecił systematycznie podawać dane dotyczące rozwoju sieci oraz charakterystyki najcenniejszych pozyskanych agentów⁴⁴. Była to oczywista przesada (bardziej zamierzenia na przyszłość) niż stan faktyczny. Wówczas instalujące się na Dolnym Śląsku UB rozpoczynało dopiero budowanie swoich siatek agenturalnych, mających zapewnić realizację interesów politycznych partii komunistycznej. Pierwsza instrukcja wykonawcza do wspomnianych wytycznych została wydana przez kierownika WUBP mjr. Stanisława Imiołka 22 sierpnia 1945 r.⁴⁵ W pierwszych tygodniach działalności, szczególnie funkcjonariusze powiatowi, pozyskiwanie osobowych źródeł informacji nazywali z rosyjskiego po prostu „werbówką”. „Ustalić jego bliższych znajomych i odebrać ich do werbówki [jako] agentów” – pisał w raporcie kierownik jednego z PUBP⁴⁶. Nie tylko sowieccy „doradcy”, komunistyczna ideologia i propaganda, czy też wiszące na ścianach portrety dygnitarzy partyjnych, ale razem z nimi również język rosyjski oraz „czekistowski” żargon szybko zagościł w siedzibach bezpieki.

Stan sieci agenturalnych jednostki legnickiej – w porównaniu ze stanem zachowania raportów okresowych innych PUBP z tego okresu – udokumentowane są źródłowo stosunkowo dobrze.

⁴¹ Innych pionów niż WzB.

⁴² AIPN Wr, 198/1, t. VII, Lista płac PUBP w Legnicy za grudzień 1945, k. 17–20.

⁴³ *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945–1989)*, wstęp i oprac. T. Ruzikowski, Warszawa 2004.

⁴⁴ AIPN Wr, 053/399, Pismo kierownika WUBP do kierowników PUBP z 24 VI 1945, k. 9.

⁴⁵ AIPN Wr, 053/399, Instrukcja dla kierowników PUBP dotycząca werbowania agentów i informato-
rów z 22 VIII 1945, k. 62–63. Zob. również: AIPN Wr, 053/886, Instrukcja nr 1.

⁴⁶ AIPN Wr, 053/286, Raport kierownika PUBP w Bolesławcu z 10 IX 1945, k. 36.

Sekcja I na 17 sierpnia 1945 r. posiadała 1 agenta i 6 informatorów⁴⁷, 6 października – 2 agentów i 26 informatorów⁴⁸, 16 listopada – 9 agentów i 35 informatorów⁴⁹, 25 grudnia – 10 agentów i 25 informatorów⁵⁰.

Sieć rozpracowującej środowiska Polski Podziemnej Sekcji II wg stanu na 15 września 1945 r. liczyła 2 agentów i 12 informatorów (plus 1 teczką agenta przesłana z WUBP w Krakowie). W ciągu dekady referenci operacyjni zwerbowali na tzw. uczuciach patriotycznych 4 informatorów mieszkających w Legnicy: pochodzącego z Poznańskiego Henryk Betkę (inwigilującego urzędników Zarządu Miejskiego), członka SL Jana Ziębę (inwigilującego pracowników stacji kolejowej), pochodzącego z Gniezna Mieczysława Kuleczkę (zadania „ogólno-informacyjne”) oraz fryzjera Waclawa Siewienia (również zadania „ogólno-informacyjne”) ⁵¹. Wg stanu na 25 września w sieci Sekcji II było 2 agentów i 16 informatorów, założone zostało też w tym czasie jedno nowe mieszkanie konspiracyjne (przy ul. Panieńskiej 28). Konfidenci sekcji inwigilowali wówczas między innymi Urząd Wojewódzki (1 informator), Zarząd Miejski (1), Straż Przemysłową (3), PKS (2), MO (1) oraz hotel miejski (1). Byli wśród nich: milicjant Edwin Adamus (rejestracja jako „Orzeł” – „Jest ruchliwy. Ma żywą naturę, wyraża wielką chęć współpracować z nami”), były więzień niemieckich obozów koncentracyjnych Józef Kamiński, strażnik przemysłowy Waclaw Mazurek oraz właściciel piekarni Mieczysław Kucharek⁵². Wg stanu na 6 października w sieci Sekcji II było 2 agentów i 21 informatorów. W ostatniej dekadzie tm. do sieci zostali włączeni: były lwowski tramwajarz, wówczas portier hotelowy Tadeusz Kozyra, członek ZWM Marian Grzywacz, właścicielka herbaciarni Leokadia Sęk, urzędnik Paweł Wajs oraz mechanik autobusowy Marian Rybicki⁵³. Kilku informatorów inwigilowało wtedy również osiedlających się w mieście polskich urzędników⁵⁴. W pierwszej dekadzie listopada w sieci Sekcji II było 3 agentów i 40 informatorów⁵⁵. W tym okresie został pozyskany między innymi strażnik przemysłowy Marian Stołek, kelner Czesław Dorocińkowski oraz milicjant Józef Stańczyk⁵⁶. 16 listopada stan sieci Sekcji II wynosił 4 agentów i 33 informatorów. Nawiązano wówczas kontakty z 5 informatorami sekcji, których akta zostały przekazane przez WUBP (Paweł Baran, Daniela Traliszewska, Roman Brot, Stanisław Kisiel oraz Jan Bublik). „Reszta [6] informatorów [Mieczysław Mentzel, Tadeusz Maciejewski, Lech Piotrowski, Stanisław Żółkowski, Mieczysław Hut, Władysław Gogolski] jest w poszukiwaniu. Pod tymi numerami, co podali, w ogóle nie mieszkają” – czytamy

⁴⁷ AIPN Wr, 053/286, Raport kierownika Sekcji I PUBP w Legnicy z 17 VIII 1945, k. 260.

⁴⁸ AIPN Wr, 053/286, Raport kierownika Sekcji I PUBP w Legnicy z 6 X 1945, k. 279.

⁴⁹ AIPN Wr, 053/286, Raport kierownika Sekcji I PUBP w Legnicy z 16 XI 1945, k. 303.

⁵⁰ AIPN Wr, 053/286, Raport kierownika Sekcji I PUBP w Legnicy z 25 XII 1945, k. 320–321.

⁵¹ AIPN Wr, 053/286, Raport kierownika Sekcji II PUBP w Legnicy z 15 IX 1945, k. 234.

⁵² AIPN Wr, 053/286, Raport kierownika Sekcji II PUBP w Legnicy z 25 IX 1945, k. 273–274.

⁵³ AIPN Wr, 053/286, Raport kierownika Sekcji II PUBP w Legnicy z 6 X 1945, k. 275–276.

⁵⁴ AIPN Wr, 053/375, Raport dekadowy kierownika Sekcji II Wydziału I WUBP za okres 20–31 X 1945, k. 198.

⁵⁵ AIPN Wr, 053/375, Raport dekadowy kierownika Sekcji II Wydziału I WUBP za okres 1–10 XI 1945, k. 204.

⁵⁶ AIPN Wr, 053/286, Raport kierownika Sekcji II PUBP w Legnicy z 6 XI 1945, k. 291.

w jednym ze sprawozdań. Jednocześnie pozyskani zostali: pochodzący z pow. jasielskiego Julian Pawlik (rejestracja jako „Burza”), strażnik przemysłowy Władysław Święcik oraz ekspedientka sklepowa Janina Zybértówna⁵⁷. 25 listopada w sieci Sekcji II było 4 agentów i 25 informatorów, a w dyspozycji 2 mieszkania konspiracyjne (w ostatniej dekadzie odbyto 10 spotkań; efekt: 18 doniesień, z tego „5 po linii AK”). W tym czasie Franciszek Jarosz (ps. „Dąb”) odmówił pełnienia roli donosiciela z powodu zabrania mu przez oficera prowadzącego broni krótkiej. Wskutek rozkonspirowania się po zatrzymaniu przez milicjantów („powiedziały, że są informatorami i że pracują razem z Bezpieczeństwem”) w tym okresie wyeliminowano z sieci Halinę Wotczkowską („Niedzielę”) oraz Irenę Misiak („Paproc”), jednocześnie pozyskano członka PPS i właściciela zakładu fotograficznego Mieczysława Chiplera⁵⁸. 10 grudnia stan sieci wynosił 4 agentów i 25 informatorów. „W okresie sprawozdawczym – stwierdzano w raporcie okresowym – ubył jeden informator, który został zastrzelony przez rozkonspirowanie się [*sic!*]”⁵⁹. 20 grudnia w sieci było 5 agentów i 27 informatorów⁶⁰. Jednym z cenniejszych okazał się agent „Kazik”, rozpracowujący w ramach sprawy kryptonim „Wywrotowcy” siatkę Rejonu Legnica Okręgu Jelenia Góra „Zachód” WiN, kierowaną przez Józefa Wyspiańskiego „Roberta”⁶¹. 25 grudnia w sieci było 6 agentów i 32 informatorów, a w dyspozycji 3 mieszkania konspiracyjne. W tym okresie agent „Bochnia” oraz informatorzy „Bolek”, „Sokół” i „Jan” rozpracowywali środowisko akowskie właściciela restauracji przy ul. Wrocławskiej 69 w Legnicy Stanisława Łozińskiego. Janina Hosa („Gwiazda”) inwigilowała natomiast rodzinę Godlewskich oraz Elżbietę Przegiętkę i Krystynę Wyderską. „Godlewscy słuchają radia, dziennika angielskiego, a przy dzienniku wyrażali się, że takiej Polski, jaka teraz jest, oni nie chcą, chcą Polski innej, która ma przyjść z Anglii i AK” – donosiła konfidentka w jednym z raportów⁶².

O stanie sieci agenturalnej Sekcji III brak dotychczas bliższych danych źródłowych. W sieci Sekcji IV w sierpniu 1945 r. było 13 informatorów⁶³, we wrześniu – 1 agent i 3 informatorów⁶⁴, w październiku – 1 agent i 5 informatorów⁶⁵, w listopadzie – 2 agentów i 12 informatorów, w grudniu – 3 agentów i 13 informatorów⁶⁶, na początku stycznia 1946 r. – 4 agentów

⁵⁷ AIPN Wr, 053/286, Raport kierownika Sekcji II PUBP w Legnicy z 16 XI 1945, k. 297–298.

⁵⁸ AIPN Wr, 053/286, Raport kierownika Sekcji II PUBP w Legnicy z 25 XI 1945, k. 304–306.

⁵⁹ AIPN Wr, 053/375, Raport dekadowy kierownika Sekcji II Wydziału I WUBP za okres 1–10 XII 1945, k. 218.

⁶⁰ AIPN Wr, 053/375, Raport dekadowy kierownika Sekcji II Wydziału I WUBP za okres 10–20 XII 1945, k. 223.

⁶¹ AIPN Wr, 053/381, Raport dekadowy kierownika Wydziału I WUBP we Wrocławiu za okres 10–20 I 1946, k. 12.

⁶² AIPN Wr, 053/286, Raport kierownika Sekcji II PUBP w Legnicy z 25 XII 1945, k. 325–327.

⁶³ AIPN Wr, 053/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji IV Wydziału I WUBP za okres 21–31 VIII 1945, b.p.

⁶⁴ AIPN Wr, 053/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji IV Wydziału I WUBP za okres 1–10 IX 1945, b.p.

⁶⁵ AIPN Wr, 058/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji IV Wydziału I WUBP za okres 1–11 X 1945, b.p.

⁶⁶ AIPN Wr, 058/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji IV Wydziału I WUBP za okres 10–20 XII 1945, b.p.

oraz 14 informatorów⁶⁷. W sieci Sekcji V 30 września było 2 informatorów⁶⁸, 30 października – 7⁶⁹, 10 listopada – 13 konfidentów⁷⁰. W sieci Sekcji VI wg stanu na 15 października było 2 informatorów⁷¹, 10 listopada – 1 agent i 11 informatorów⁷², 20 listopada – 2 agentów oraz 14 informatorów (w tym Niemiec pracujący w parowozowni na stacji kolejowej)⁷³.

4. Kierunki działalności

Według stanu na pierwszą połowę maja 1945 r. w Legnicy przebywało 18 000 Niemców (sukcesywnie wysiedlanych⁷⁴) oraz ponad 4000 Polaków. Powracali również do miasta Niemcy zbiegli wcześniej przed frontem. W kolejnych miesiącach liczba osiedlających się Polaków stosunkowo szybko zwiększała się. Aktywność operacyjna PUBP w Legnicy od początku ukierunkowana była zarówno na środowiska niemieckie, jak i polskie, w tym te przybywające transportami ekspatriacyjnymi z Kresów Południowo-Wschodnich II Rzeczypospolitej. Pierwszy odnaleziony dotychczas raport z działalności operacyjnej legnickiego PUBP obejmuje sprawozdawczość Sekcji I za 7–17 sierpnia 1945 r.⁷⁵

W środowiskach niemieckich głównym kierunkiem działań operacyjnych było w tym okresie ściganie funkcjonariuszy i kolaborantów nazistowskich oraz Niemców mających organizować opór społeczny, czy też tworzyć oficjalnie działające struktury polityczne. W sierpniu Sekcja I aresztowała m.in. pochodzącego z pow. jaworskiego Gerharda Kolhoffa (podejrzewanego o pełnienie funkcji Kreisleiters NSDAP) oraz urodzonego w pow. jeleniogórskim Willego Schöppe (oskarżanego o przynależność do partii nazistowskiej i SA)⁷⁶. „Na naszym terenie istnieją partyzantki niemieckie” – stwierdzano w raporcie do MBP⁷⁷ w lipcu

⁶⁷ AIPN Wr, 053/382, Sprawozdanie dekadowe kierownika Wydziału IV WUBP za okres 1–10 I 1946, b.p.

⁶⁸ AIPN Wr, 053/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji V Wydziału I WUBP za okres 20–30 IX 1945, b.p.

⁶⁹ AIPN Wr, 053/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji V Wydziału I WUBP za okres 20–30 X 1945, k. 169.

⁷⁰ AIPN Wr, 053/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji V Wydziału I WUBP za okres 30 X–10 XI 1945, k. 172.

⁷¹ AIPN Wr, 058/384, Raport kierownika Sekcji VI Wydziału I WUBP z powiatów z 15 X 1945, k. 205.

⁷² AIPN Wr, 058/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji VI Wydziału I WUBP za okres 1–10 XI 1945, k. 218.

⁷³ AIPN Wr, 058/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji VI Wydziału I WUBP za okres 11–20 XI 1945, k. 221.

⁷⁴ Z ostatnich prac zob.: S. Jankowiak, *Wysiedlenie i emigracja ludności niemieckiej w polityce władz polskich w latach 1945–1970*, Warszawa 2005.

⁷⁵ AIPN Wr, 053/386, Raport dekadowy kierownika Sekcji I PUBP w Legnicy za okres 7–17 VIII 1945, k. 260–261. Nie zachowały się jednak do dzisiaj terminarze spraw śledczych jednostki z drugiej połowy 1945 – podstawa do ustaleń dot. osób aresztowanych, stawianych zarzutów, biegu sprawy oraz oficerów śledczych prowadzących daną sprawę.

⁷⁶ AIPN Wr, 053/386, Raport dekadowy kierownika Sekcji I PUBP w Legnicy za okres 7–17 VIII 1945, k. 261.

⁷⁷ Szerzej: A. Paczkowski, *Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1944–1954 – struktura i mechanizmy działania [w:] System represji stalinowskich w Polsce 1944–1956. Represje w marynarce wojennej*, red. I. Hałagida, Gdańsk 2003, s. 12–17.

1945 r.⁷⁸ *De facto* – co trzeba podkreślić – były to jednak – podobnie jak w innych częściach Dolnego Śląska – jedynie nieliczne grupy przetrwania przedzierające się na Zachód, dość szybko likwidowane przez jednostki NKWD. Bezskutecznie funkcjonariusze legnickiego UB poszukiwali w tym czasie – również w kościele pw. św. Jana w Legnicy – mitycznego Wehrwofu⁷⁹. W większości zdruzgotanych przejściem frontu i niepomnych doświadczeń wojennych środowisk niemieckich na Dolnym Śląsku, w tym i w Legnicy, dość powszechne natomiast były złudne nadzieje na przyłączenie tego regionu do zachodnich stref okupacyjnych Niemiec, a następnie odbudowę państwa niemieckiego pod kuratelą państw zachodnich. 16 sierpnia raport Sekcji I PUBP informował: „Niemcy wyrażają się tak: Po co ci Polacy o wszystko dbają, uruchamiają fabryki, drogi żelazne, no i w ogóle wszystkie prace, a przecież sami Polacy dobrze wiedzą, że niedługo [będą] musieli opuścić tereny zachodnie, a tu znów przyjdą Niemcy, bo tak nadawali z Berlina, że za 4 tygodnie jednego Polaka nie będzie na Dolnym Śląsku i że Dolny Śląsk był i będzie niemiecki. Rosjanie czyszczą koszary dla wojska niemieckiego, bo wojsko niemieckie przyjdzie z Berlina, a Polska będzie pod zaborem niemieckim. Polacy niech czym prędzej uciekają stąd, bo jak przyjdą wojska niemieckie, to wszystkich wyrzną [...]. Wszyscy Niemcy są bardzo źle ustosunkowani wobec Polaków”⁸⁰. Brak realizmu politycznego wśród przepojonych nazistowską ideologią społeczności niemieckiej skutkowało w następnych miesiącach, kiedy następowało już masowe wysiedlanie, między innymi samobójstwami Niemców mających opuszczać Dolny Śląsk.

W sierpniu i wrześniu 1945 r. w Legnicy rozpracowaniu podlegał również organizujący się Blok Antyfaszystowski, *de facto* partia niemiecka pretendująca do przejęcia – przy poparciu władz sowieckich – rządów w mieście⁸¹. 23 sierpnia do PUBP wpłynęło podanie Niemców, sygnowane przez Paula Bransta i dr. Wolfganga Scholza, o rejestrację „Bloku Antyfaszystowskiego. Miejskowa Grupa w Legnicy”⁸². Pismo informowało o odbytym dzień wcześniej spotkaniu sygnatariuszy z prezydentem miasta i wyrażeniu przez niego zgody na działalność komitetu z siedzibą przy ul. Wrocławskiej 1⁸³. Kierownik legnickiego PUBP Stanisław Chruściński raportował w tej sprawie do WUBP we Wrocławiu: „My zezwolenia nie daliśmy, wiedząc, że żadna organizacja niemiecka na terenach polskich istnieć nie może”⁸⁴. W tym samym czasie w mieście ujawnili się, pretendujący również do przejęcia władzy, niemieccy komuniści⁸⁴. Na przełomie sierpnia i września otrzymali zakaz prowa-

⁷⁸ AIPN Wr, 053/379, Raport dekadowy kierownika Sekcji III Wydziału I WUBP za okres 1–10 VII 1945, k. 236.

⁷⁹ AIPN Wr, 053/386, Raport dekadowy kierownika Sekcji I PUBP w Legnicy za okres 25 IX – 5 X 1945, k. 278–279.

⁸⁰ AIPN Wr, 053/286, Raport kierownika Sekcji I PUBP w Legnicy do kierownika Sekcji I WUBP z 16 VIII 1945, k. 289.

⁸¹ AIPN Wr, 053/375, Raport dekadowy kierownika Wydziału I WUBP za okres 21–31 VIII 1945, k. 41.

⁸² AIPN Wr, 053/286, Podanie „Bloku Antyfaszystowskiego. Miejskowa Grupa [sic!] w Legnicy” do Polskiej Policji Bezpieczeństwa w Legnicy [sic!] z 23 VIII 1945, k. 263.

⁸³ AIPN Wr, 053/286, Meldunek kierownika PUBP do kierownika WUBP z 31 VIII 1945, k. 262.

⁸⁴ AIPN Wr, 053/379, Raport dekadowy kierownika Sekcji III Wydziału I WUBP za okres 20 VII – 10 VIII 1945, k. 238.

dzenia jakiegokolwiek działalności i polecenie wyjazdu do Niemiec. W październiku i listopadzie tr. rozpracowywany był w parowozowni PKP Georg Janko, mający przygotowywać strajk niemieckiego personelu⁸⁵. W grudniu została aresztowana, rozpoznana przez świadka, Wilma Sielonii⁸⁶, identyfikowana jako tłumaczka i maszynistka Gestapo w Łodzi⁸⁷.

Transporty ekspatriacyjne Polaków z Kresów Południowo-Wschodnich II Rzeczypospolitej przybywały do Legnicy, jak wspomniano, sukcesywnie, przywożąc na te ziemie również ewakuujących się ze Lwowa, Tarnopola czy Stanisławowa oficerów i żołnierzy Polski Podziemnej. To oni, podporządkowani rezydującemu w Jeleniej Górze ppłk. Bolesławowi Tomaszewskiemu „Zamojskiemu”, zorganizowali dość szybko siatki Rejonu Legnickiego WiN. W lipcu 1945 r. szczególnie tragicznie przedstawiała się sytuacja ok. 2000 wysiedleńców z Czortkowskiego, koczujących na lotnisku pod Legnicą, ograbionych przez Sowieców z inwentarza żywego. Wielu z nich było chorych, głodnych i wyczerpanych trzytygodniową podróżą. „W obozie warunki są poniżej krytyki. Odbывают się porody, śmiertelność duża, a pomocy lekarskiej i innej nikt nie chce im udzielić”⁸⁸ – czytamy w jednym z raportów PUBP. Brak szybkiego rozmieszczenia, obozowanie pod gołym niebem, głód, choroby, powodowały również przypadki śmiertelne. „Urząd repatriacyjny nie stanął absolutnie na wysokości zadania”⁸⁹ – podsumowywano.

W środowiskach polskich jednym z priorytetowych działań legnickiego UB było rozpracowywanie oficjalnie działających partii politycznych oraz różnych środowisk, w tym sfer urzędniczych. Wg szacunków legnickiego UB w końcu czerwca 1945 r. w mieście przebywało około 280 urzędników polskich („element napływowo, inteligentny”), w tym w starostwie w Legnicy 110 oraz Zarządzie Miejskim 170 urzędników (oraz 700 Niemców przeznaczonych do robót fizycznych), a także 180 funkcjonariuszy MO. Jedną z pierwszych czynności było też opracowywanie schematów urzędów oraz sporządzanie i przejmowanie z komórek personalnych wykazów ich pracowników. Już 8 lipca 1945 r. funkcjonariusze legnickiego PUBP i WUBP brali udział w nadzorowaniu zebrania działaczy PPS omawiających sprawy organizacyjne ze zjazdu CKW w Warszawie⁹⁰. Działania operacyjne objęły w tym okresie również komunikację kolejową i autobusową oraz placówki pocztowe. Dworzec kolejowy w Legnicy, oddawany przez Sowieców, znajdował się dopiero w fazie uruchamiania. „Naczelnik Wydziału Ruchu Handlowego PKP, bezpartyjny, raczej reakcyj-

⁸⁵ AIPN Wr, 058/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji VI Wydziału I WUBP z powiatów z 22 X 1945, k. 210; AIPN Wr, 058/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji VI Wydziału I WUBP z powiatów z 3 XI 1945, k. 214.

⁸⁶ Nazwisko prawdopodobnie zniekształcone.

⁸⁷ AIPN Wr, 053/381, Raport dekadowy kierownika Wydziału I WUBP we Wrocławiu za okres 30 XII 1945 – 10 I 1946 (załącznik nr 3), k. 7.

⁸⁸ AIPN Wr, 053/379, Raport kierownika WUBP z 4 VII 1945, b.p.; AIPN Wr, 058/384, Sprawozdania kierownika Sekcji IV Wydziału I WUBP ze zwiedzania obozu repatriantów województwa tarnopolskiego na lotnisku pod Legnicą z 4 VII 1945, b.p.

⁸⁹ AIPN Wr, 053/379, Raport dekadowy kierownika Sekcji III Wydziału I WUBP za okres 1–10 VII 1945, k. 236.

⁹⁰ *Ibidem*, k. 235.

nista. Dalsza jego obserwacja w toku⁹¹ – adnotowano w jednym z raportów. Ze względu na prezentowane otwarcie postawy antykomunistyczne rozpracowywaniu podlegała też dyrekcja Bazy PKS w Legnicy⁹². Także już w lipcu i sierpniu 1945 r. zostały sporządzone charakterystyki polityczne naczelników i kierowników rejonowych urzędów pocztowych⁹³. Nie powiodły się wówczas plany uruchomienia w mieście rozgłośni polskiego radia, co jednak nie uchroniło pełnomocnika ds. organizacji rozgłośni od zainteresowania operacyjnego UB. W sierpniu w jednym z raportów funkcjonariusze pisali: „Na terenie Legnicy nadal [placówka radiowa] bez odpowiedniego kierownictwa. W związku z tym żadne prace nie są kontynuowane (stadium zupełnej dezorganizacji)”⁹⁴, a w następnym miesiącu dodawali: „Były kierownik [kpt. Makowiecki], a nasz informator, zdezerterował do Kielc. Tam też przekazana została jego sprawa”⁹⁵. Uruchomienie pierwszej rozgłośni radiowej na Dolnym Śląsku nastąpiło dopiero w listopadzie 1947 r. we Wrocławiu.

Od samego początku szczególnej penetracji bezpieki podlegało także oficjalne życie polityczne⁹⁶. W końcu czerwca 1945 r. szacunki legnickiego UB były następujące: PPR – 200 członków w Legnicy oraz 700 na Dolnym Śląsku. „Napływ nowych członków minimalny”⁹⁷, silny PPS, SL – organizowane w Legnicy – 200 członków. Inne „organizacje legalne na terenie Legnicy nie istnieją”⁹⁸. 29 czerwca przed ratuszem w Legnicy odbyły się, penetrowane przez wywiadowców UB, uroczystości związane ze Świętem Morza. „Mówcy podkreślali – jak czytamy w raporcie – znaczenie morza w związku z sojuszem polsko-radzieckim”⁹⁹. 22 lipca z okazji pierwszej rocznicy utworzenia PKWN odbył się wiec i akademie w sali kina „Bałtyk”. „Mówcy podkreślali – stwierdzali w sprawozdaniu polscy „czekiści” – zasługi PKWN dla Wolnej i Demokratycznej Polski”¹⁰⁰, *de facto* „zasługi” w uzależnieniu Polski od Związku Sowieckiego.

⁹¹ AIPN Wr, 058/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji VI Wydziału I WUBP za okres 10–25 VII 1945, k. 181.

⁹² AIPN Wr, 058/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji VI Wydziału I WUBP za okres 1–10 VII 1945, k. 179.

⁹³ AIPN Wr, 058/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji VI Wydziału I WUBP za okres 10–25 VII 1945, k. 181; AIPN Wr, 058/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji VI Wydziału I WUBP za okres 20 VII – 10 VIII 1945, k. 183.

⁹⁴ AIPN Wr, 058/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji VI Wydziału I WUBP za okres 15–31 VIII 1945, k. 188.

⁹⁵ AIPN Wr, 058/384, Raport dekadowy kierownika Sekcji VI Wydziału I WUBP za okres 1–10 IX 1945, k. 193.

⁹⁶ Szerzej z ostatnich prac zob.: J. Wrona, *System polityczny w Polsce w latach 1944–1948*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 2 (8).

⁹⁷ AIPN Wr, 053/379, Raport dekadowy kierownika Sekcji III Wydziału I WUBP za okres 20–30 VI 1945, k. 233.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ AIPN Wr, 053/379, Raport dekadowy kierownika Sekcji III Wydziału I WUBP za okres 1–10 VII 1945, k. 236.

¹⁰⁰ AIPN Wr, 053/379, Raport dekadowy kierownika Sekcji III Wydziału I WUBP za okres 20 VII – 10 VIII 1945, k. 237.

Polska Podziemna w pierwszych miesiącach działalności PUBP w Legnicy nie stanowiła do komunistów większego zagrożenia. Nie istniały tutaj organizacje konspiracyjne, czy też oddziały partyzanckie, dopiero z czasem stopniowo osiedlali się na tym terenie byli żołnierze AK, NSZ/NZW, czy też działacze SN¹⁰¹. W lipcu 1945 r. diagnoza sytuacji w terenie była w oczach bezpieki następująca: „Ostatnio daje się zauważyć silny napływ elementów składających się z byłych członków AK, zarówno w Legnicy, jak i powiatach, w niektórych miastach są wypadki przedostania się wrogich elementów do aparatu bezpieczeństwa, jak w Złotorzy, gdzie nasz Urząd Bezpieczeństwa aresztował kierownika Urzędu Śledczego b[yłego] policjanta, za czasów okupacji członka AK”¹⁰². W pierwszych raportach jako „najwybitniejszych działaczy reakcyjnych” przebywających we Wrocławiu i Legnicy wymieniano Stanisława Majewskiego „Andrzeja” (kielecka AK), Władysława Pasternaka „Nałęcz” (z-cę „Andrzeja”) oraz Janinę Wysocką (łączniczkę NSZ ściganą przez PUBP w Starachowicach)¹⁰³. W październiku Sekcja VII Wydziału I poszukiwała ściganych przez PUBP w Legnicy dwóch żołnierzy AK zbiegłych z aresztu śledczego, oficera kontrwywiadu AK z Warszawy oraz „komendanta NSZ na m. Warszawę”¹⁰⁴. W listopadzie rozpracowaniu poddano pracownika jednej z legnickich spółdzielni handlowych, Jana Waluka, mówiącego głośno w swoim otoczeniu o powrocie wkrótce z Londynu do Polski władz RP¹⁰⁵.

Pierwsze ślady kolportażu ulotek i podziemnej prasy wydawanej przez Wydział Propagandy „lwowskiego” Okręgu Jelenia Góra „Zachód” WiN ppłk. Bolesława Tomaszewskiego „Zamojskiego” pojawiły się w raportach PUBP w Legnicy i WUBP we Wrocławiu dopiero w listopadzie i grudniu 1945 r. W jednym z raportów stwierdzano: „W tym okresie natrafiono na ślad organizacji AK”¹⁰⁶. Chodziło tutaj o działalność w Legnickiem wspomnianego Jana Wyspiańskiego z siatki Okręgu Jelenia Góra „Zachód” WiN, żołnierza AK, spolonizowanego lwowskiego Żyda. W innym sprawozdaniu pisano: „Na terenie powiatów województwa, jak też w samym Wrocławiu, nielegalna organizacja AK, a obecnie

¹⁰¹ *Aparat bezpieczeństwa w walce z polskim podziemiem niepodległościowym*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 1 (5), s. 23–59 (zapis dyskusji). Z ostatnich prac zob.: *Skazani za działalność w organizacjach niepodległościowych na Dolnym Śląsku*, red. M. Kała, K. Szwagrzyk, Wrocław 2005; *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy we Wrocławiu*, red. K. Szwagrzyk, Wrocław 2002; K. Szwagrzyk, *Straceni na Dolnym Śląsku 1945–1956*, Wrocław – Rzeszów 2002; *idem, Winni? – Niewinni? Dolnośląskie podziemie niepodległościowe (1945–1956) w świetle dokumentów sądowych*, Wrocław 1999.

¹⁰² AIPN Wr, 053/375, Raport dekadowy kierownika Sekcji II Wydziału I WUBP za okres 10–20 VII 1945, k. 178.

¹⁰³ AIPN Wr, 053/375, Raport dekadowy kierownika Sekcji II Wydziału I WUBP za okres 1–10 VIII 1945, k. 180.

¹⁰⁴ AIPN Wr, 058/384, Sprawozdanie dekadowe kierownika Sekcji VII Wydziału I WUBP za okres 15–31 X 1945, k. 233.

¹⁰⁵ AIPN Wr, 053/375, Raport dekadowy kierownika Sekcji II Wydziału I WUBP za okres 1–10 XI 1945, k. 204.

¹⁰⁶ Cyt. za: AIPN Wr, 053/375, Raport dekadowy kierownika Sekcji II Wydziału I WUBP za okres 20–30 XI 1945, k. 213. Zob. również: AIPN Wr, 053/375, Raport dekadowy kierownika Sekcji II Wydziału I WUBP za okres 1–10 XII 1945, k. 218.

WiN¹⁰⁷ prowadzi propagandę antyrządową i antysowiecką przy pomocy kolportowania gazetki konspiracyjnej [pt. „Wolność”] wysyłanej przez pocztę na powiaty do rąk naczelników najrozmaitszych urzędów. I tak we Wrocławiu gazetkę otrzymała Woj[ewódzka] Kom[enda] MO w Bolesławcu, starosta, Zarząd Miejski, Urząd Miejski, sekr[etarz] PSL w Bolesławcu. Kopie tej gazetki, datowanej dnia 15 XII 1945 r. nr 6, przesyłamy w załączeniu. Ponieważ większa część kopert z gazetką posiada pieczęć [poczty] wrocławską, dano zadanie agenturze w sortowni poczty, aby ustalić, z jakiej skrzynki pocztowej pochodzą te koperty, aby przy danej skrzynce postawić obserwacje w celu ustalenia kolporterów nielegalnej prasy. Jak ustalono, kolportowanie tych ulotek wyszło wśród pracowników Starostwa w Bolesławcu¹⁰⁸. Rozpracowanie w celu ustalenia dalszych kontaktów trwa¹⁰⁹. Sprawa ta – oznaczona znamionnym kryptonimem „Wywrotowcy” i ściśle nadzorowana przez WUBP we Wrocławiu – prowadzona była przez PUBP w Legnicy z udziałem agenta „Kazika”¹¹⁰. Jej epilog nastąpił w czerwcu 1946 r. Seria aresztowań w kilku powiatach woj. wrocławskiego, w tym w Legnicy i okolicach, rozbiła okręg jeleniogórski WiN.

Działaniom operacyjnym UB poddawani byli również harcerze działający w Legnicy. 2 lipca 1945 r. pełnomocnik rządu warszawskiego na okręg Dolnego Śląska Stanisław Piaskowski zezwolił na tworzenie struktur organizacyjnych ZHP w terenie. 20 sierpnia utworzono Komendę Chorałwi Dolnośląskiej z siedzibą w Legnicy, a następnie w Jeleniej Górze. W tym miesiącu funkcjonariusze bezpieczeństwa raportowali: „Harcerstwo w stadium organizacji”¹¹¹. Natomiast już co najmniej od listopada – grudnia 1945 r. Wydział I WUBP we Wrocławiu na podstawie otrzymywanych raportów z Sekcji II PUBP w Legnicy i Jeleniej Góry trafnie podejrzewał, iż harcerze włączyli się czynnie w działalność konspiracyjną WiN, w tym druk i kolportaż ulotek oraz podziemnego pisma „Wolność”¹¹².

Zakończenie

Grudzień 1945 r. kończy pierwszy okres organizacji i funkcjonowania PUBP w Legnicy. Zmiany strukturalne na przełomie roku i w następnych miesiącach 1946 r., pierwsze „czystki” kadrowe, nowy kierownik jednostki oraz ukierunkowanie aktywności operacyjnej na polskie środowiska niepodległościowe wywodzące się ze struktur Polski Podziem-

¹⁰⁷ Jest to pierwszy raport WUBP we Wrocławiu, w którym wymieniono nazwę Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”.

¹⁰⁸ Niepotwierdzona teza jednoźródłowa.

¹⁰⁹ AIPN Wr, 053/381, Raport dekadowy kierownika Wydziału I WUBP we Wrocławiu za okres 30 XII 1945 – 10 I 1946, k. 4.

¹¹⁰ AIPN Wr, 053/381, Raport dekadowy kierownika Wydziału I WUBP we Wrocławiu za okres 10–20 I 1946, k. 12.

¹¹¹ AIPN Wr, 053/379, Raport dekadowy kierownika Sekcji III Wydziału I WUBP za okres 1–10 VII 1945, k. 236.

¹¹² AIPN Wr, 053/381, Raport dekadowy kierownika Wydziału I WUBP we Wrocławiu za okres 10–20 I 1946, k. 12.

nej (AK-WiN i NSZ/NZW), a także działające w powiecie jawne partie opozycyjne (szczególnie działaczy PSL i PPS) wymagają odrębnego opracowania.

Na koniec – jak sądzę – warto zwrócić uwagę, iż w latach następnych funkcje kolejnych szefów PUBP/PUdsBP w Legnicy pełnili, biorąc pod uwagę biografie, zasłużeni w zwalczaniu polskich dążeń niepodległościowych „czekiści”. Byli to kolejno: kpt. Jan Trzaska (1948); por. Walter Koziarski (1948–1949); kpt. Edward Jara (1949–1952); ppor. Władysław Kurnik (1952); por. Bronisław Tomaszewicz (1952–1953); kpt. Michał Kołacz (1953–1956); por. Mieczysław Adamczyk (1956) oraz kpt. Tadeusz Marcinek (1956)¹¹³. Jak sądzę, warto tutaj chociażby zasygnalizować, iż niektórzy z nich szczególnie zasłużyli się dla Związku Sowieckiego. Byli wśród nich funkcjonariusze zwalczający siatki terenowe i oddziały partyzanckie Polski Podziemnej, a także wyszkolony przez NKWD „kujbyszewiak” (Michał Kołacz). Swoistą egzemplifikacją meandrów życiowych dróg kadr bezpieczeństwa może być biografia pochodzącego z Olkuskiego kawalerzysty, podoficera KOP z Czortkowa i funkcjonariusza policji konnej, uczestnika wojny obronnej we wrześniu 1939 r., następnie bojówkarza PPR, Jana Trzaski „Gutka” – w 1945 r. kierownika Wydziału Walki z Bandytyzmem WUBP we Wrocławiu, a w latach 1946–1947 szefa PUBP w Świdnicy i Legnicy. W pierwszej połowie 1944 r. dowodził on oddziałem AL rabującym majątki oraz domy polskie i ukraińskie (Miechowskie, Pińczowskie, okolice Wolbromia). W opinii służbowej z WUBP w Lublinie wystawiono mu laurkę: „Likwidował bezwzględnie nacjonalistów ukraińskich i polskich, którzy czyhali na niego”¹¹⁴. Za działalność kryminalną dowódcy polskiego podziemia wydali na niego wyrok śmierci. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych postać „Gutka” była w środowiskach funkcjonariuszy bezpieki na Dolnym Śląsku postrzegana jako sztandarowy przykład walki z „reakcją”. Spektakularna była również kariera przeszkolonego w Związku Sowieckim w latach trzydziestych i skazanego przez sąd w II Rzeczypospolitej na więzienie, jak czytamy w jego aktach osobowych, „skrajnego przeciwnika reakcji”, Waltera Koziarskiego, w drugiej połowie lat czterdziestych szefa PUBP w Ząbkowicach Śląskich, Legnicy i Kozuchowie, w latach pięćdziesiątych inspektora Biura ds. Funkcjonariuszy MBP i szefa Oddziału WSW w Koszalinie. Służbę w bezpiece zaczynał we Wrocławiu od... szewca, kończył w stopniu majora¹¹⁵.

Niniejsze opracowanie, ukazujące genezę UB w Legnicy, jest jednym z kroków na drodze do pełnego ukazania złożonej historii tego miasta w okresie komunizowania Polski. Dzieje powiatu, jak i samej Legnicy, w latach 1945–1990, w nie tylko działalności polskiego podziemia niepodległościowego, czy też opozycji demokratycznej oraz „jawnej” i konspiracyjnej „Solidarności”, ale i również w odniesieniu do prowadzonego przez szeroko rozumiany komunistyczny aparat represji terroru wymierzonego w lokalne społeczności, oczekują dopiero na wnikliwego badacza.

¹¹³ K. Szważyk, *Województwo wrocławskie...*, s. 485–486.

¹¹⁴ AIPN Wr, 057/572, Opinia referenta personalnego WUBP w Lublinie z 27 II 1945, b.p.

¹¹⁵ AIPN, 0194/261, Akta osobowe W. Koziarskiego (cyt. za: „Opinia W. Koziarskiego” z 1 III 1946 wystawiona przez kierownika Wydziału I WUBP we Wrocławiu por. Jana Mirskiego), b.p.

Aneks

Obsada personalna PUBP w Legnicy w okresie maj – grudzień 1945 r. wg ksiąg rozkazów personalnych kierownika WUBP we Wrocławiu¹¹⁶

Kierownictwo:

- „sowieтник”: mjr N.N.
- kierownicy: Stanisław Chruściński (maj – listopad 1945¹¹⁷), Józef Wojciechowski (listopad 1945 – 31 I 1948)
- zastępca: Kazimierz Kisiel (5 IX 1945¹¹⁸ – 1 II 1946¹¹⁹).

Struktury:

W pionach operacyjno-śledczych i gospodarczo-logistycznych zatrudnieni byli funkcjonariusze¹²⁰: Zygmunt Adamiec (referent, lipiec – wrzesień¹²¹), Bronisław Baran (wywiadowca Sekcji VII, lipiec – 20 IX 1945¹²²), Eugeniusz Błaszczyk (referent gminny, 23 VI 1945 – 14 I 1946¹²³), Tadeusz Brodowicz (referent Sekcji II, VII, 29 VIII – 4 XII 1945¹²⁴ referent Sekcji I), Benek¹²⁵ Broner (referent ekonomiczno-przemysłowy, 30 I 1946), Mieczysław Chmiel (zastępca kierownika Sekcji III, 13 IX 1945, od 14 I 1946 referent społeczno-polityczny), Janina Cichoń (magazynierka, 4 XII 1945¹²⁶), Henryk Czerski (referent, 11 XII 1945 – 14 I 1946¹²⁷), Barbara Dworak (sprzątaczką, 5 VIII 1945), Henryk Foksowicz (referent, sierpień – październik 1945¹²⁸), Tadeusz Gargas (kierownik Sekcji VI, 1945 – 4 XII 1945¹²⁹), Władysław Grzelewski (wywiadowca, 18 VII 1945), Janusz Herniak (kierownik Sekcji I, VIII, od 30 X 1945 referent Sekcji II), Zofia Herson (kierownik gospodarczy, 1945, od 14 I 1946 intendentka), Henryk Ira (referent społeczno-polityczny, 1 XI 1945, od 14 I 1946 pracownik szyfrowy), Zygmunt Jakubiak (referent Sekcji I, 1945, od 14 I 1946 referent gminny), Stefan Jańczyk (referent gminny, 1945 – 14 I 1946¹³⁰), Katarzyna

¹¹⁶ AIPN Wr, 158/1–2, Rozkazy personalne kierownika WUBP we Wrocławiu z lat 1945–1946. Ustalenie pełnego wykazu funkcjonariuszy i obsługi jednostki wymaga jeszcze dalszych badań źródłowych. Dalsze cytaty w przypisach, jeśli nie zaznaczono inaczej, pochodzą z ww. ksiąg rozkazów personalnych.

¹¹⁷ Przeniesiony do dyspozycji WUBP w Poznaniu.

¹¹⁸ Przeniesiony z funkcji kierownika PUBP w Strzelinie.

¹¹⁹ Przeniesiony na stanowisko starszego referenta PUBP w Złotoryi.

¹²⁰ W kolejności podano: personalia (alfabetycznie wg pionów), pierwszą funkcję, datę rejestracji przyjęcia do służby, datę przeniesienia na inne stanowisko.

¹²¹ Wydalony ze służby za postrzelenie w stanie nietrzeźwym rolnika.

¹²² Zwolniony na własną prośbę.

¹²³ Przeniesiony do plutonu ochrony.

¹²⁴ Zwolniony jako „niepewny politycznie”.

¹²⁵ Zapis oryginalny.

¹²⁶ Zwolniony (brak informacji dotyczących przyczyn).

¹²⁷ Przeniesiony do plutonu ochrony.

¹²⁸ Zwolniony ze służby za „przywłaszczanie rzeczy podczas rewizji”.

¹²⁹ Zwolniony jako „nienadający się” do służby.

¹³⁰ Zwolniony za „niepewność pod względem zapatrywań politycznych”.

Jędrzejewska (kucharka, 17 X 1945), Adolf Jędrzejewski (referent Sekcji I, 6 VIII 1945 – 14 I 1946¹³¹), Zygmunt Kominek (referent Sekcji II, 24 X 1945, od 14 I 1946 młodszy referent), Władysław Korbziel (referent Sekcji IV, 29 VIII 1945), Tadeusz Kotowicz (referent Sekcji Walki z Bandytyzmem, 20 X 1945¹³², od 14 I 1946 oficer śledczy), Stanisław Kowalczyk (referent Sekcji I, 24 IV), Michał *vel* Władysław Krakowiak (starszy referent, 6 VIII 1945, od 14 I 1946 starszy referent społeczno-ekonomiczny), Tadeusz Kreczman (kierownik Sekcji II, sierpień 1945, 30 X 1945 – 14 I 1946¹³³ referent Sekcji I referatu I), Antoni Krzyżanowski (zastępca kierownika Sekcji V, 3 X 1945, 14 I – 30 III 1946¹³⁴ referent ekonomiczno-przemysłowy), Kazimierz Ksykiewicz (młodszy referent Sekcji Walki z Bandytyzmem, 25 VIII¹³⁵ – 4 XII 1945¹³⁶), Jan Łągiewka (oficer śledczy, 14 IX 1945), Edward Marciniak (referent gminy, 21 VI 1945), Kazimiera Mazur (kelnerka, 10 XII 1945), Mieczysław Nowak (referent Sekcji Walki z Bandytyzmem, 1945, od 14 I 1946 referent gminny), Marian Orman (referent gminny, 5 IX 1945), Franciszka Pawlus (pomoc kucharska, 16 VI 1945), Józef Piasecki (woźnica prowiantowy, 1945 – 14 I 1946¹³⁷), Ryszard Pietrzyk (kierownik Sekcji VIII, 15 VI 1945), Jadwiga Rzeszut (sprzątaczką, 15 VIII 1945), Stefan Salwa (zastępca kierownika Sekcji Walki z Bandytyzmem, 1945 – 14 I 1946¹³⁸), Jerzy Sitko *vel* Sitkow (referent Sekcji I, 12 X 1945 – 14 I 1946¹³⁹), Józef Sitnik (referent Sekcji II, ?– 20 XI 1945¹⁴⁰), Jan Szady (referent ekonomiczno-przemysłowy, 13 I 1946¹⁴¹), Stanisław Szczepaniak, referent Sekcji II, 1945 – 14 I 1946¹⁴²), Michał Świderski (referent Sekcji III, 29 VIII¹⁴³), Stanisław Tenczyński (referent Sekcji II, 10 VIII 1945), Józef Tomczak (starszy referent, 11 X 1945, od 14 I 1946 referent Referatu I), Zygmunt Turek (referent gminny, 14 I 1946¹⁴⁴), Anna Waclawikowa (pomoc kucharska, 19 X 1945), Władysław Wajs (oficer śledczy, 2 X 1945, 14–31 I 1946¹⁴⁵ referent gminny), Bronisława Wróbel (referent gminny, 4 XII 1945) i Michał Zieliński (referent Sekcji V, 1945, od 14 I 1946 referent ewidencji operacyjnej).

Obsługę administracyjno-biurową stanowili funkcjonariusze: Jadwiga Bożych (pomoc biurowa, 1945, 14–31 I 1946¹⁴⁶ sekretarka), Wiktoria Frycówna (maszynistka, 1945), Flo-

¹³¹ Przeniesiony do plutonu ochrony.

¹³² Przeniesiony do pionu operacyjnego.

¹³³ Zwolniony za „zaniedbywanie się w pracy”.

¹³⁴ Zdjęty z ewidencji („zamordowany przez zbirów”).

¹³⁵ Przeniesiony z funkcji młodszego referenta Wydziału Walki z Bandytyzmem WUBP w Trzebnicy.

¹³⁶ Zwolniony (brak informacji o przyczynie).

¹³⁷ Przeniesiony do plutonu ochrony.

¹³⁸ Zwolniony za „niepewność pod względem zapatrywań politycznych”.

¹³⁹ Przeniesiony do plutonu ochrony.

¹⁴⁰ Zwolniony (brak informacji dotyczących powodu).

¹⁴¹ Przeniesiony z dyspozycji kierownika WUBP.

¹⁴² Zwolniony za „niewywiązywanie się ze swoich obowiązków”.

¹⁴³ Przeniesiony z funkcji wartownika plutonu ochrony.

¹⁴⁴ Przeniesiony z plutonu ochrony.

¹⁴⁵ Zwolniony „z powodu niewyjaśnionej przeszłości politycznej”.

¹⁴⁶ Zwolniona „z powodu niewyjaśnionej przeszłości politycznej”.

rian Kouch (kurier poczty specjalnej, 14 I 1946¹⁴⁷), Halina Modrakowska (buchalterka, 1945 – 4 XII 1945¹⁴⁸), Janina Praga (referent personalny, 1945 – 14 I 1946¹⁴⁹) i Jadwiga Szczypior (pomoc biurowa, 7 XI 1945, od 1 II 1946 sekretarka).

W plutonie ochrony służyli wartownicy: Tadeusz Bąk (? – 20 XI 1945¹⁵⁰), Jan Biegun (lipiec – 18 XI 1945¹⁵¹), Eugeniusz Błaszczyk (14 I 1946¹⁵²), Henryk Czernski (14 I 1946¹⁵³), Henryk Foksovicz (? – 25 X 1945¹⁵⁴), Leon Furyk (18 X 1945), Edward Gorczyca (9 VIII 1945), Mieczysław Grochal (? – 20 XI 1945¹⁵⁵), Czesław Jędrzyak (21 VI 1945), Adolf Jędrzejewski (14 I 1946¹⁵⁶), Tadeusz Kocik (11 VIII 1945), Tadeusz Kotowicz (11 VIII – 20 X 1945¹⁵⁷), Florian Kouch (komendant warty; 1945 – 14 I 1946¹⁵⁸), Stanisław Kszak (10 VIII 1945), Michał Minc (komendant Urzędu; 12 I 1946), Stanisław Myślikowski (18 X 1945), Henryk Mżyk (21 V 1945), Józef Piasecki (14 I 1946¹⁵⁹), Tadeusz Rudnicki (komendant gmachu; 21 XI 1945¹⁶⁰ – 14 I 1946¹⁶¹), Jarek¹⁶² Rudnik (referent Sekcji Walki z Bandytyzmem; 17 X 1945 od 14 I 1946 dowódca warty), Jerzy Sitko *vel* Sitkow (14 I 1946¹⁶³), Marian Strembicki (1945 – 14 I 1946¹⁶⁴), Michał Świdorski (lipiec – 29 VIII¹⁶⁵/18 XI 1945¹⁶⁶), Henryk Tęczyński (? – 25 X 1945¹⁶⁷), Jan Trębacz (sierpień – 12 X 1945¹⁶⁸), Zygmunt Turek (1945 – 14 I 1946¹⁶⁹), Teodor Uchman (zastępca dowód warty; 1945; od 14 I 1946 wartownik), Marian Wypych (1945 – 14 I 1946¹⁷⁰), Jan Żak (30 X 1945) i Karol Żywiecki (1945 – 14 I 1946¹⁷¹).

¹⁴⁷ Przeniesiony z funkcji komendanta warty.

¹⁴⁸ Zwolniona jako „nienadająca się”.

¹⁴⁹ Zwolniona za „nieróbstwo i kłamstwo”.

¹⁵⁰ Zwolniony (brak informacji dotyczących przyczyn).

¹⁵¹ Zwolniony ze służby.

¹⁵² Przeniesiony z pionu operacyjnego.

¹⁵³ Przeniesiony z pionu operacyjnego.

¹⁵⁴ Zwolniony za „samowolne przeprowadzenie rewizji”.

¹⁵⁵ Zwolniony jako „nienadający się”.

¹⁵⁶ Przeniesiony z pionu operacyjnego.

¹⁵⁷ Przeniesiony do pionu operacyjnego.

¹⁵⁸ Przeniesiony do obsługi administracyjno-biurowej.

¹⁵⁹ Przeniesiony z funkcji gospodarczej.

¹⁶⁰ Przeniesiony z funkcji dowódcy warty WUBP.

¹⁶¹ Zwolniony za „niepewność pod względem zapatrywań politycznych”. Jednak w rozkazie personalnym nr 4 kierownika WUBP z 30 I 1946 jako przyczynę zwolnienia podano „pijaństwo”.

¹⁶² Forma zdrobniła użyta w rozkazie personalnym nr 3 kierownika WUBP we Wrocławiu z 30 I 1946.

¹⁶³ Przeniesiony z pionu operacyjnego.

¹⁶⁴ Zwolniony za „niepewność pod względem zapatrywań politycznych”.

¹⁶⁵ Przeniesiony do pionu gospodarczo-logistycznego urzędu.

¹⁶⁶ Zwolniony ze służby.

¹⁶⁷ Zwolniony za „przywłaszczenie sobie rzeczy pochodzących z rewizji”.

¹⁶⁸ Zwolniony ze służby.

¹⁶⁹ Przeniesiony do pionu operacyjnego.

¹⁷⁰ Zwolniony za „niepewność pod względem zapatrywań politycznych”.

¹⁷¹ Zwolniony za „niepewność pod względem zapatrywań politycznych”.